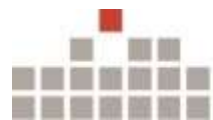

"I koleraens tid« Da den første koleraepidemien i Norge rammet Drammen og Kristiania i 1832-1833

**Grethe Flood og Carl Birger van der Hagen
Wergelandsalen Riksarkivet**

7. Mars 2018

SLEKT OG DATA

Hvorfor altid denne Henrik?

FORSTÆDERNES KLAGESANG OVER KRISTIANIA (1836)

Mel. Jeg tjente paa Kjølstad ifjor med megen Sorg og Møje.

At være et Stedbarn kan
faae Stene til at græde.
Men Stedbarn er **Vaterland**
og **Fjerdingsens** arme Stræde.
I *Kristiania* dog
ei græde de Stene derved.
De reise sig op i Palladser, og
kun knuge os dybere ned.
Kristiania, det Lykkensbarn,
vil boe i Højenloftsale,
Men trælle i Armodens Skarn
maa hendes Smaasødskende alle.
Hun Brødet dem knapt har maalt,
som Gud dem ligelig gav.
Men Elven, som Vinterens lis har taalt,
til Vaaren vil sprænge den af.

Slektsforskning – bindeledd mellom makroplan og mikroplan

- Om kolera og behandling av sykdommen og om offentlige tiltak (CB)
- Kilder til opplysninger om koleraen på 1830-tallet (Grethe)
- Hvordan kolera kom til Drammen i 1832 (CB)
- Om koleraepidemien i Kristiania og forstedene i 1832-33 (CB)
- Nye kilder på nett lagt ut av Oslo byarkiv, se O/A's hjemmeside
- Planlagt digitalisering (i første omgang) av koleradøde i koleraepidemien i Kristiania og forstedene i 1832-33
- ?Det samme for koleraepidemien i Kristiania i 1850-årene?

Litt om sykdommen «den asiatiske kolera»

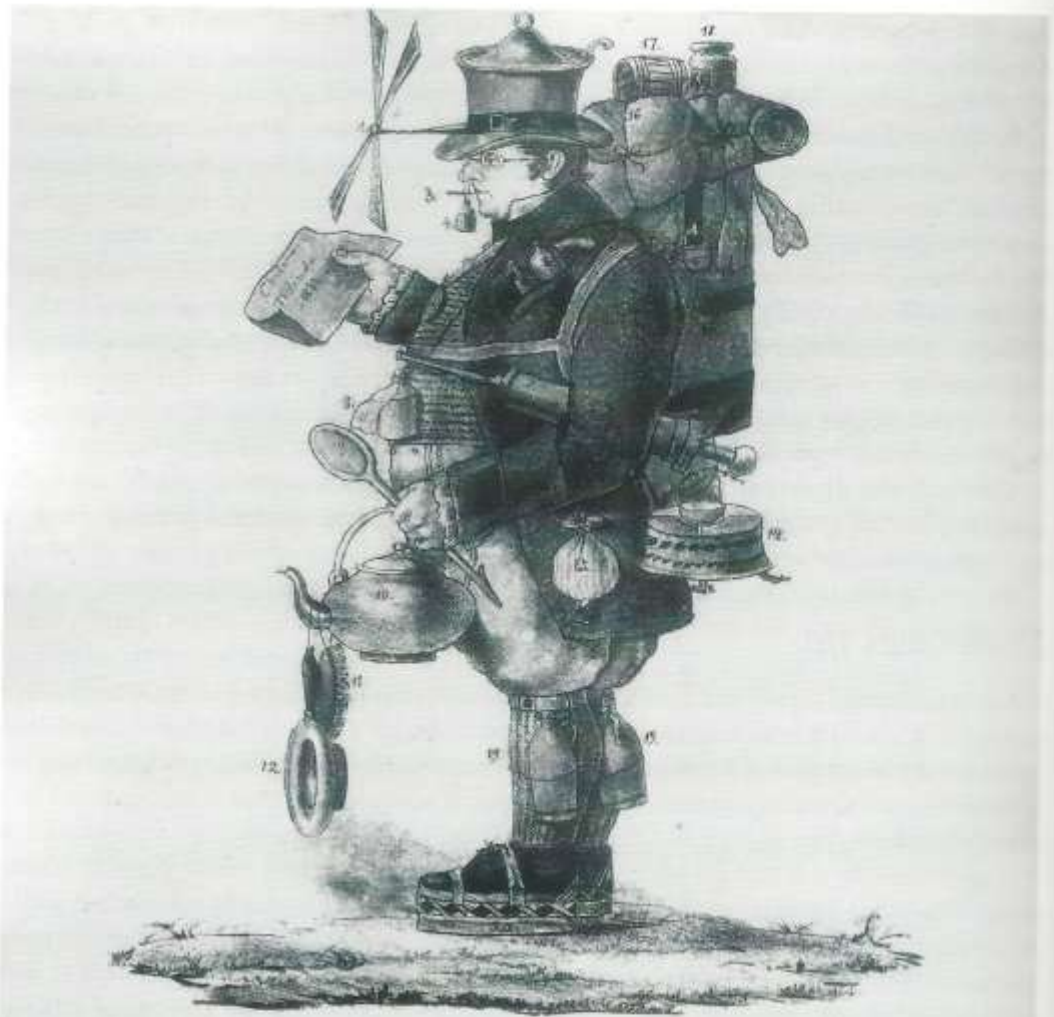

Statlige tiltak i sykdomsbekjempelse 1750-1835

- Opprettelse av Radesykehus ca. 1760 – 1790
- Cancelliplacat av 3. juni 1791 m/regler mot smittsomme sykdommer
- [1799](#) ble det besluttet å anlegge en karantenestasjon på Odderøya, Kristiansand (oppstart 1804,)
- Innføring av koppevaksinasjon 1801, obligatorisk fra 1810
- 1820 Obligatoriske opplysninger i kirkebøker om smittsomme sykdommer for gravlagte
- 1831 Choleracentralcommisionen
- 1831-kullet av ferdige leger spesialopplært i kolera
- Høsten 1831 to leger (Conradi og Blehr) til Hamburg
- 1831 Tre kanonbåter til Finnmark som ledd i karantenekontroll

Kun ikke bange for Cholera!
 Humoristisk tegning, trolig fra
 1832. Det var en vanlig oppfatning
 at smittestoffer, miasmer, ble over-
 ført gjennom luften. Mannen er der-
 for utstyrt med en propell på hatten
 som skal fordrive usunne dunster.
 En flaske klorvann har samme for-
 mål. Han har også alminnelig kole-
 ramedisin som kamferdråper og
 kalomel og endel mer spesielle reme-
 dier. (Oslo Bymuseum.)

Kun ikke bange for Cholera!

1. Min Hat er indretet som en Sippetæppe, indeholdende Kugler af Jernoxent Brug, den varmer alle de Hoveder. 2. En ny Manden der ved Lufte sætter i Gang, og dermed fordrive alle usunde Dunster, og skadelige Indvirkning. 3. En Ziger til samme Qvædet. 4. En Flaske med Chlorvand, der fordrive alle usunde Dunster. 5. Kamferdråber. 6. Kalomel. 7. Et almindeligt bekendt Indrusmiddel. 8. Spræk Fæber-Tisane. 9. En Skop af forskellige Ting. 10. En Dukkede. 11. En Børst af Friesion. 12. Et sømme almindelig lokomotiv. 13. En Pung med Knoster. 14. Et Perlat med Globet. 15. Et Arisepoetik. 16. Byter med uldne Klæder til Opvarmning. 17. En Aften Thee med Sjner til Rensning. 18. Et Glas med Magistrens Borsalt. 19. Et Par Varer-Flasker til Luggens Oprensning og Genservation. 20. Dindler med Glider, til at holde Fødderne varme.

2. Som jeg min Ven du mulig være, Jeg har ved Hænderne allig Aars. At vilg, at Nædig du kan lære; Thi andre Steder er kun Lux. Men alle mine Anstalter sig synes mange, da min Fær, Du tænke alligeveligt skaber. Naar du kun teer, det Ingen har.

Fortegnelse

1) Min Hat er indretet som en Sippetæppe, indeholdende Kugler af Jernoxent Brug, den varmer alle de Hoveder. 2) En ny Manden der ved Lufte sætter i Gang, og dermed fordrive alle usunde Dunster, og skadelige Indvirkning. 3) En Ziger til samme Qvædet. 4) En Flaske med Chlorvand, der fordrive alle usunde Dunster. 5) Kamferdråber. 6) Kalomel. 7) Et almindeligt bekendt Indrusmiddel. 8) Spræk Fæber-Tisane. 9) En Skop af forskellige Ting. 10) En Dukkede. 11) En Børst af Friesion. 12) Et sømme almindelig lokomotiv. 13) En Pung med Knoster. 14) Et Perlat med Globet. 15) Et Arisepoetik. 16) Byter med uldne Klæder til Opvarmning. 17) En Aften Thee med Sjner til Rensning. 18) Et Glas med Magistrens Borsalt. 19) Et Par Varer-Flasker til Luggens Oprensning og Genservation. 20) Dindler med Glider, til at holde Fødderne varme.

Kilder til opplysninger om koleraen på 1830-tallet

Slekt og Data

Oslo/Akershus

07.03.2018

Arkivmateriale om kolera i Riksarkivet – 1

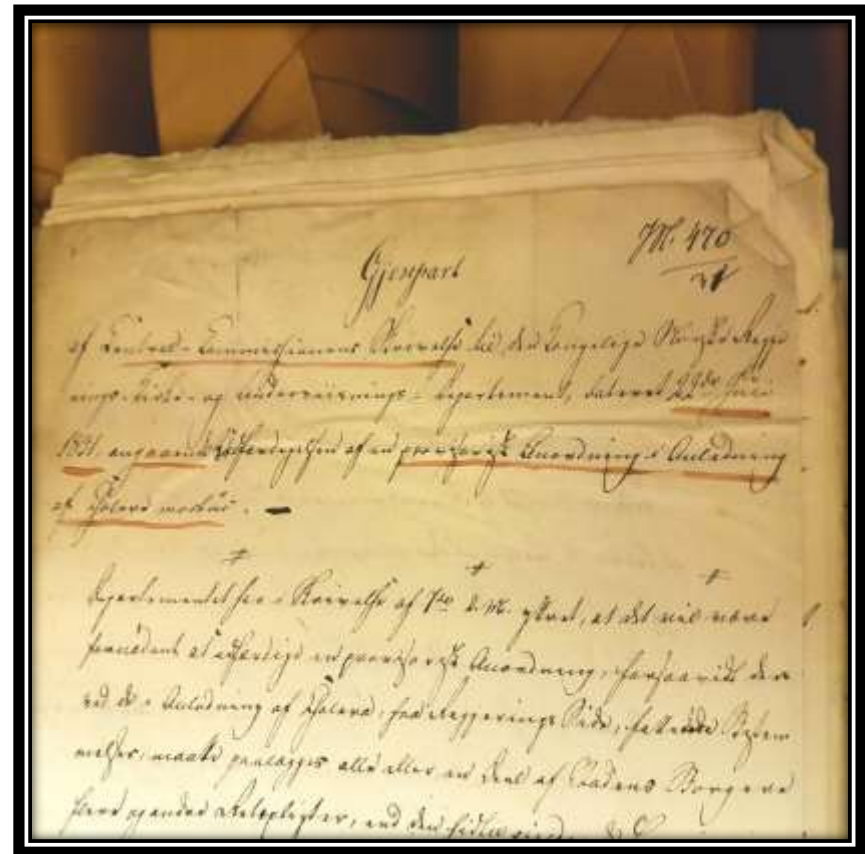
- **Justisdepartementet,
Medisinalkontoret M,**
 - Serie F,
Medisinalinnberetninger
ordnet amtsvis,
 - stykke (pakke) nr. 229–
234, 1831–1834
- **Hva inneholder disse
pakkene?**

Arkivmateriale om kolera i Riksarkivet – 2

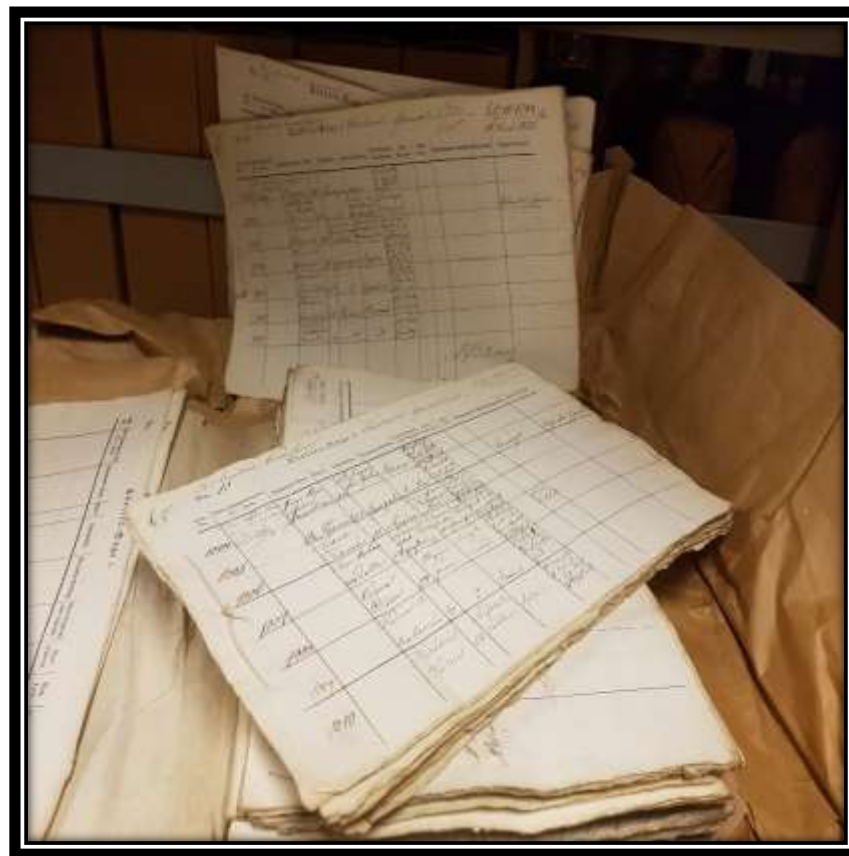
- Korrespondanse/dokumenter om foranstaltninger mot kolera

Arkivmateriale om kolera i Riksarkivet – 3

- Innberetninger om koleratilfeller
 - Faste skjemaer som inneholder:
 - Løpenummer
 - Pasientens navn, alder, oppholdssted og borgerlige stilling
 - Når sykdommen begynte
 - Når helbredet
 - Når død

Arkivmateriale om kolera i Riksarkivet – 4

- Innberetningene inneholder
 - Personopplysninger
 - Hvem var personene som fikk kolera? Kanskje finner du dine forfedre blant dem?
 - Hvor bodde personene og hvilke samfunnslag tilhørte de?
 - Opplysninger om selve sykdommen hos den enkelte person/pasient
 - Kilde til

ntat-Comissionen
Cholera-Syge i Christiania.

Patientens Navn.	Alder.	Opholdssted.	Borgerlig Stilling.	Naar Sygdommen begynder.
Anders				23. August 3. Aug 21.3 den 25. 11 1831
Olevis	25	Lippenes Boger	Waller af Indlægg.	26. August 1831
Martinius Pissat- ter	11	D ^{ns}	de Lønnings	18. August 1831
Skandv		Danske	Opst. den	25. August 1831
Ketramb	40	Løkke	Herrens	1. Aug 1831 25. 11 1831
Hennich				26. August 1831
Johanniss	46	Lippenes Boger		2. 6. 1831 1. Aug 1831 den 26. --
Pionnan				25. August 1831
Paulsdatter	35	D ^{ns}	Vedskone	1. Aug. 1831 26. --

Avisene som kilde til opplysninger om kolera

- Avisene inneholdt daglige oversikter over de som ble syke:
 - Fullt navn og bosted
 - gjerne også med opplysning om de var fattige eller drikkfeldige.
 - De syke ble nummerert
- Du kan søke i samtidige aviser i Nasjonalbibliotekets nettbibliotek:
www.nb.no

Eksemplet Fredrik Johannesen

Rustad – 1

- Fredrik Johannesen
Løvstad, høker, 51 år,
Vognmandsgt.

- Ble syk 26.10.1833, kl.
6 e.m.
- Døde 27.10.133, kl. 3
f.m.

4.		Marion John Datter.	56.	Byen Gunde i Vestre Aker	Truus Halvorsen	26 ^d Octob 26.10.33
5.		Andreas Ny overfær sønn Svendsen	33.	Marie Jørgensen f. Jørgensen i Jørgensen	Wendela	26 ^d Octob 26.10.33
6.		Fredrik J. Kamperup	31 ² .	Byen Gunde	Jørgensen	26 ^d Octob 26.10.33

- Var blant de
«Cholera-Syge» i
distriktet Storgaden,
Vaterland, Fjerdingen
og Byens Havn.

Eksemplet Fredrik Johannesen

Rustad – 2

- Dødsfallet er også innført i Oslo fylke, Oslo Domkirke / Vår Frelser i Oslo, Ministerialbok nr. 23 (1829-1834), Døde og begravede 1833, Side 409-410
- Han finnes registrert med nr. 253 i Morgenbladet tirsdag 29.10.1833.

1833 Begravede og					Dødsfaldet af.
Nr.	Dag	Navn	Alder	Sted	Sted
223	27	Christian Johannesen	41	Apotekerens	19 den 27de Novbr.
219	28	Ole Gjerdengen	41	Apotekerens	20 den 28de Novbr.
221	28	Anders Johannesen	37	Apotekerens	20 den 28de Novbr.
222	29	Johan Andersen	56	Apotekerens	21 den 29de Novbr.
224	30	Konrad Lorenzen	41	Apotekerens	22 den 30de Novbr.
225	30	Konrad Lorenzen	41	Apotekerens	22 den 30de Novbr.
226	30	Konrad Lorenzen	41	Apotekerens	22 den 30de Novbr.

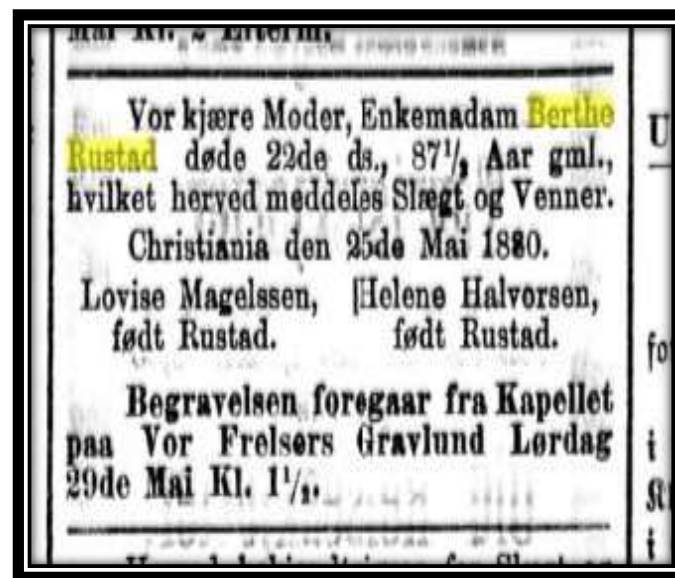
... den 27de Novbr. 1833. — 253) Høker Frederik J. Rustad, 51½ Aar, Bognmandsgaden, død den 27de efter 9 Døgners Sygdom. — 254) Smedkerfene Maren Andersdatter, 44 Aar, Fjerdings. — 255) Arbeidskone Karen K. Sværtdatter,

Eksemplet Fredrik Johannesen Rustad –

3

- Og for den som lurer på det....
 - Fredrik var født 22.04.1786 på Toten og drev brennevinshandel i Store Strandgate 1 i Kristiania. Gift 2 ganger og i alle fall 3 barn.
 - Enken Berte Rustad, f. 28.12.1793 i Sørkedalen, døde 22.05.1880 og ble gravlagt fra Paulus kirke 29.05.1880, bosatt i Torvald Meyersgt. 52
 - I 1865 er hun registrert som «Marketenterske» (alene)
 - I 1875 er hun «Eier af brendevinsrettighed»

Hovedkilde for kolera i Norge (bokhylla.no)

Seksjon for medisinsk historie, Universitetet i Oslo

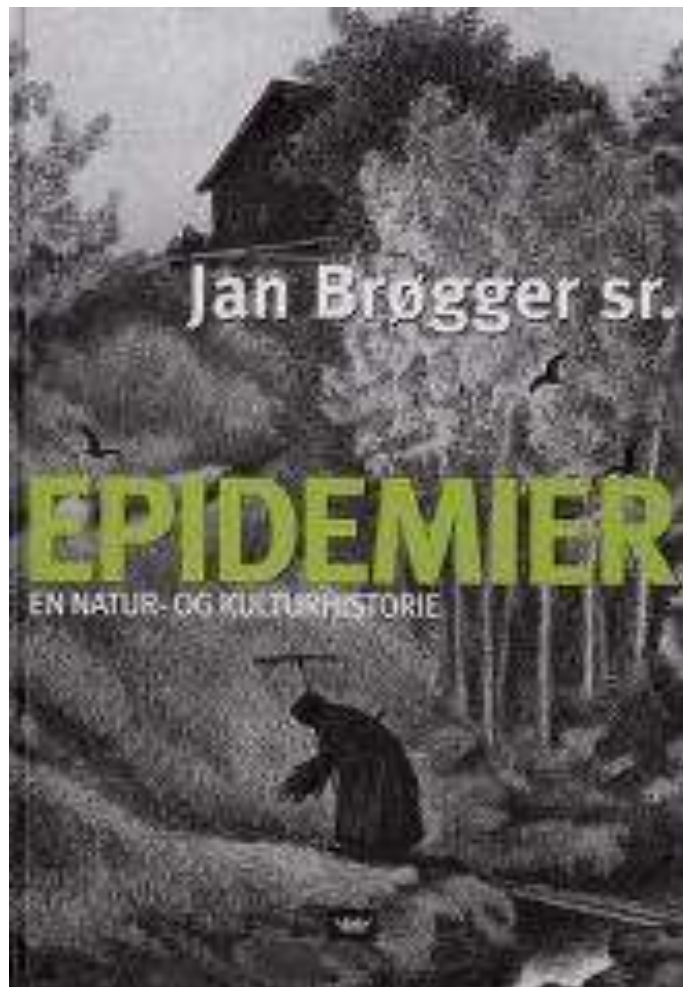
KOLERAEN I CHRISTIANIA I 1853

IV

Lizzie Irene Knarberg Hansen

Oslo 1986

Jan Brøggers bok om epidemier (www.nb.no)

Drammen i september 1832

Karantenestasjon på Saltskjær utenfor Svelvik

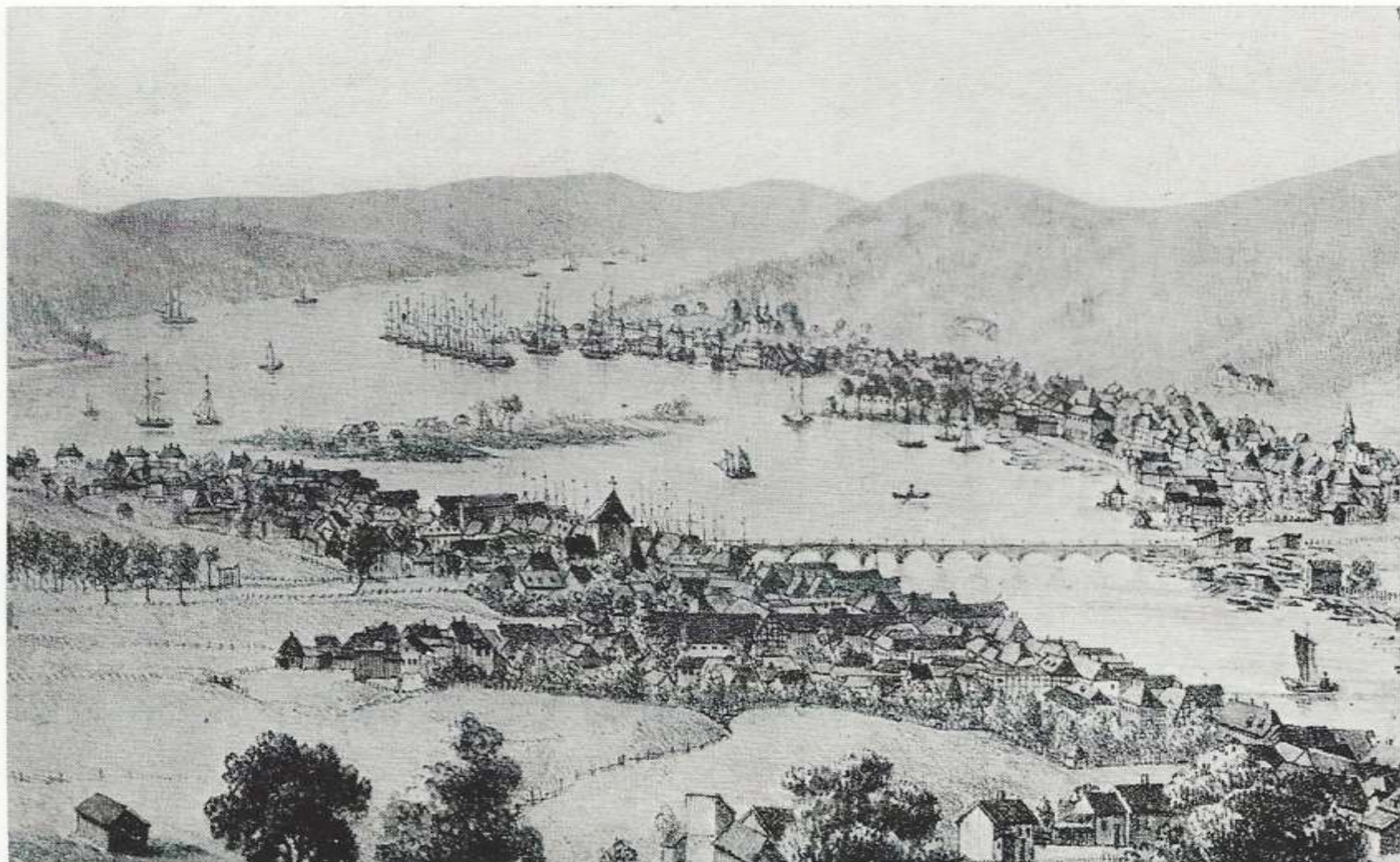

Seilskuta «Hebe» hadde kommet fra Amsterdam som ble erklært smittet av kolera i august 1832. Den lå i karantene på Saltskjær i 10 dager før den fortsatte til Drammen.

Da den var ferdiglosset i Drammen skulle den loses ut til Svelvik av losen Knud Jensen. Han ble smittet om bord, syknet til 5. september 1832.

Losen syknet til i løpet av natta, ble fraktet hjem til Drammen og døde i løpet av ett døgn.

Wergmanns litografi fra 1834 med havnen og skipslaget på Tangen, og bebyggelsen på Holmen.

derveinings Departementets Medicinalbureau indlob: ne officielle Rapporter her meddele en kort Beretning om dens Gang, de imod den trufne offentlige Foranstaltninger m. M.

I Skrivelse af 16 December d. A. anmeldte Candidatus Medicinæ Blich, praktiserende Læge i Drammen, for Byefogden sammesteds og for Budskeruds Amt: „At Lods Knud Jensen var angreben af den ondartede eller Asiatiske Cholera.“ Den paafølgende Nat døde den Syge. Blich, der selv havde behandlet Manden i hans Sygdom, ansaa dens Character saa meget mindre tvivlsom, da en ung Engelsk Læge, ved Navn Smith, som i sit Fædreland havde seet Cholera-syge og nu opholdt sig i Drammen, bestemt erklærede Lodsens Sygdom for Cholera.

For at erfare de nærmere Omstændigheder ved bemeldte Lodsens Sygdom og paafølgende Død optog Sundhedscommissionen i Drammen den samme og næste Dag et Undersøgelsesforhør, af hvilket erholdtes følgende Oplysninger.

Lods Knud Jensen, 48 Aar gammel, forlod, tilflyneladende i frisk og ædrue Tilstand, den 15 September, imellem Kl. 5—6 Eftermiddag, sit Hjem Hedsrud Tangen (Mærket) ved Tangen ved Drammen, for at lodse Skibet Hebe, ført af Skipper Niels Nielsen, ud til den omtrent 2 Mile derfra beliggende Ladestads Svelvigen, hvor han ankom Kl. 1 samme Nat og tog ind i sit vanlige Logis. Om bord paa Skibet skal han have nydt en Dæd, kaldet Lapskaus, tillavet af hakket Kjød, Kartofler og Gulrødder, og ved sin Ankomst til Svelvigen en Dram

med Peber i. Han gik derpaa tilfængs, men angrebes kort derefter af Smerter i Underlivet, Brækninger og Diarrhoe, der i den Grad udmattede ham, at han maatte have Hjælp, for at komme ind fra Prioretet. Han gik nu atter tilfængs; men da Brækningen og Diarrhoeen tiltog og Urinen desuden gik uvilkaarlig fra ham, blev han, efter sit eget Forlangende, i sin egen aabne Baad roet hjem, liggende paa et dert opredet Leie og undervejs klagende over Krampetrækninger i Underextremiteterne og Smerter i andre Dele af Legemet. Undervejs drak han en halv Flaske Vand og nød forresten Jute. Hjemreisen tiltraadtes omtrent Kl. 5 om Morgenen og Kl. 10 samme Dags Formiddag naaedes Hjemmet, fra hvilket man velblikkelig lod hente Cand. Med. Blich, der indsendte sig hos den Syge Kl. 12.

Ved Examinationen af den Syge erfarede Cand. Med. Blich følgende: Sygdommen var pludseligen begyndt om Natten Kl. 2 med heftig Diarrhoe og Brækning, med vandagtige, gulladue Udømmelser, og Kræmper i Extremiteterne. Auskultet, blaaagtigt, koldt, synes at have tabt sin Turgor vitalis. Dinerne indfaldne, matte. Den øvrige Deel af Legemet ligeledes kold, især Hænder og Fødder, der ogsaa vare blaaagtige, fornemmelig Næglene. Manden kold, Vandedrættet dog næsten naturligt. Pulsen næsten ikke at føle og Blodaarterne kunde ikke paa nogen Maade hæve sig. Klage over Smerter i Hoved, Bryst og Underliv, især i Korsryggen og Extremiteterne, fornemmelig Læggene, dog uden convulsiviske Bevægelser. Brækning sidste Gang Kl. 11, og

el for dem; men om i
 d Stillighed tøvedes.
 hne førte og, jeg erffens
 ning om Cholera i Dramm
 var saa uventet, fan jeg
 Sædveland med dens ind
 iger fremfor i Andre Lan
 immen med en Solfemengs
 r undgaar, som vi vilse
 l, end 95 Angrebne, ma
 digheder antees for en
 af Fortnuet underfastebe
 ghed og Mød. Endbet
 dre den Syges Lidelser.
 disse Blade tjene til Be
 ng, ifald lignende Syg
 e paa andre Steder, da
 t.

Cholerafyge i Drammen.

Bilag 1.

Es: be: Nr.	De Syges Navn og borger- lige Stilling.	Alter af Aar.	Opholdssted.	Naar Syg- dommen be- gundte.	Naar helbre- det.	Naar død.	Sygdom- mens Form.
1.	Knud Jensen, Lods.	48	Hedensrud- Laugen.	16 Septbr. Nat Kl. 2.		17 Septbr. Nat Kl. 1.	Paralytisk.
2.	Peder Keiersen Nyhre, Lommermand.	30	Strandsøe.	19 Septbr. Nat Kl. 1.		20 Septbr. Nat Kl. 12.	Ligesaa.
3.	Dline Olsdatter, gift med Matros Niels Nielsen.	26	Hedensrud- Laugen.	28 Septbr.	10 Octbr.		Erethisk.
4.	Johanne Marie Larsdat- ter, Enke efter Matros Pe- der Svendsen.	39	Ligesaa.	29 Septbr.	4 Octbr.		Ligesaa.
5.	Peder Svendsen, Son af Nr. 4.	37	Ligesaa.	29 Septbr.	4 Octbr.		Ligesaa.
6.	Sophie Kirstine Olsdat- ter, Enke.	66	Ligesaa.	30 Septbr.		3 Octbr. Morg. Kl. 2.	Ligesaa.
7.	Tolles Knudsen, Skrader- mester.	37	Ligesaa.	3 Octbr. E. M. Kl. 6.		4 Octbr. Morg. Kl. 9.	Paralytisk.
8.	Christen Hansen, Son af Lods Hans Christensen.	11½	Ligesaa.	3 Octbr. E. M. Kl. 6.		4 Octbr. Morg. Kl. 4.	Ligesaa.

Kristiania høsten 1833

Bøddelknekten Ole Gulbransen

- Tok med seg kolerasmitten til Kristiania etter oppdrag i Drammen

Wergelands tante

369	13	14	Eli Gulbrandsdatter, in Lona af Jakkalfj. sk. hvar. var. Kvalvor Jorgensen Lona	60	Med Prieselokkbak. ken.	af Ejolna.
370	14	15	Hedevig Thorens Clausen, f. K. opl. hvar.	66	Hammerberg.	Ja.
371	12	13	Dorothea Milsgaard, Asbjørnsens f. hvar.	94	P. Mikkelfins f. hvar. Hv.	Ja.
372	13	14	Ingeborg Wergeland, Kantaga Wergeland hvar. Lona.	39	Lagaens Joro Lona Lau Gudormsens Joro i Spjdingen	Ja.

Henriks onkel, Lars Johan W., døde en måned etter hustruen i Christian Augusts Minde 10. des. 1834 (ikke av kolera)

113		1834		Begravede og	
År	Måned	Dag	Navn	Ålder	Sted
7	Des.	10	Anders Hansen	16	for Mathiasen og Petersen
8	10	11	Lars Johan Hergeland	36	for Christian Augusts Minde
9	11	20	Ole Grønner	74	for Christian Augusts Minde
10	11	20	Halvor Petersen	40	for Christian Augusts Minde
11	16	25	Thore Pedersen	57	for Christian Augusts Minde
12	13	20	Lars Hansen	43	for Christian Augusts Minde
13	21	30	Johan Tulloch	66	for Christian Augusts Minde
14	25	31	Carl Johan Gullhaug	70	for Christian Augusts Minde
15	22	Jan. 2, 1835	Jens Nielsen	33	for Christian Augusts Minde

Vedfødte af Mandkjøn

114		Vedfødt	
År	Måned	Dag	Navn
Nº 1	Jan. 1	1835	Johann Jacob
Nº 2	26	Novbr.	Christian O.
Nº 3	1	Decbr.	Christian

Wergelands tante

Fjordingen

Miasmeforestillingenes endelige slutt, 1857

Den norske professor Lochmann var den tydeligste norske motstander av «miasme-teorien»

London-legen John Snow sporet kolera-smitten til en vannpumpe i Broad Street og fikk politiet til å fjerne pumpehåndtaket i 1857. Dette tresnittet fra 1866 er et av kole-rakampens mest berømte.

NÅ ER DET SLUTT, FOLKENS!

Det sier Grethe og Carl Birger

- **Velkommen til årsmøte i kantinen, med kaffe og kaker!**